

τι μικροπρεπής είμαι στὸν τοιμέα κυτό. Τὸ χειρότερο εἶναι ὅτι, στὰ φανερά, ἡ μετριοπάθειά μου δὲν περιγράφεται... Εἶμαι ἔτοιμος νὰ χειροκροτήσω καὶ βραβεύσω τὸν πρῶτον ποὺ θὰ ἐκδηλώσει ἐνδοιασμοὺς γιὰ τὸ γράψιμό μου...

## 14

## ΓΡΑΜΜΑ ΣΤΟ ΝΩΝΤΑ ΓΟΝΑΤΑ

[Μοντρέαλη] 7 Μαΐου 1961

Πολυαγαπημένε μου κύριε Γονατᾶ,

Τὸ γράμμα σας μοῦ ἔφερε, στήν ἀ π ε ρ ί γ ρ α π τ η μελαγχολία στήν ὅποια εἶμαι βυθισμένος ἐδῶ καὶ μερικὲς ἡμέρες μετακομίζοντας σ' αὐτὸ τὸ τερατῶδες σπίτι (\*), ἀ φ ἄ ν τ α σ τ η χαρά, καὶ ἔκανα σὰν μικρὸ παιδί ὅταν τὸ βρήκα, μόνο του, στὸ δάθος τῆς παμπάλαιας γραμματοθυρίδας τοῦ κτιρίου. Οἱ εὐχὲς μου, εἰ ὅποιες «πιάνουν» ὅπως ἔχω διαπιστώσει, σὰς συνοδεύουν, καὶ ἐπίσης οἱ θερμὲς εὐχαριστίες μου. Βάσταγα τὸ γράμμα σας στὰ χέρια μου σὰν νὰ βάσταγα τσέκ γιὰ οὐδὲν μίλλιον ντάλλαρς (πράγμα ποὺ ἂν πράγματι συνέβαινε, θὰ πλήρωνα ἀ μ έ σ ω ς στὸν Ὁβραῖο σπιτονοικοκύρη μου ἕνα χρόνο ἐνοικίων. ὅσο εἶναι τὸ συμβόλαιο ποὺ ὑπόγραψα, θὰ παράταγα τὰ ἐπιπλά μου ἀκριβῶς στὴ θέση ποὺ εἶναι, θὰ πλήρωνα ἀνθρώπους νὰ μοῦ συσκευάσουν τὰ βιβλία πρὸς ἀποστολὴν στήν πατρίδα γῆν, καὶ θὰ ἐξαφανιζόμουνα στὸ χάος, μουντζώνοντας, μέχρι ποὺ νὰ φτάσω στήν Ἑλλάδα, ὅ,τι ὑπῆρχε πίσω μου — μουντζώνοντας μὲ χέρια καὶ μὲ πόδια. Ἐξέχασα νὰ πῶ ὅτι θὰ ἔδινα 1.000 δολλάρια γιὰ νὰ ἀγοράσω εἰδικὴ μαύρη πέτρα, τὴν ὅποια καὶ θὰ ἔρριχνα πίσω μου ἐν ἐπισήμῳ τελετῇ, κατὰ τὴ διάρκειά τῆς ὁποίας θὰ ἐτραβῶντο φωτογραφίες, ἐνῶ, εἰδικὰ φερμένες ἀπὸ τὴ Λακωνία μαυροφόρες μοιρολογίστρες, θὰ θρηνοῦσαν, διαρρηγνύοντας τὰ ἱμάτιά τους, καὶ τραδῶντας τοὺς ὁστρούχους τους, τὸ χαμὸ τόσων ἐτῶν στήν Ἀμερική / τοῦ Κἄφ-κρα/. Κλείνει ἡ παρένθεσις).

Προτοὺ τὸ ξεχάσω : Σχετικὰ μὲ τοὺς πονοκεφάλους, ἐπειδὴ εἶμαι παθὴς, καὶ ἔχω... βεβαρυμένο παρελθὸν ὡς πρὸς αὐτοὺς, ἀκούστε καὶ τὴ δική μου συμβουλή : Δοκιμάστε, μὲ μία πετσέτα, ἡ ὁποία νὰ εἶναι μουσκεμένη μὲ ξυδόνερο, σφίξετε τὸ κεφάλι μέχρι πόνου. Ὁ πονοκέφαλος θὰ ἐξαφανιστεῖ ὡς ἐκ θαύματος. Ξέρω ὅτι ἔχετε τὸν κ. Παπαδίτσα, ἀλλὰ καμμιά φορὰ ἡ πρακτικὴ ἱατρικὴ κάνει θαύματα. Πιστεύω ὅχι μόνον στήν πρακτικὴ ἱατρικὴ, ἀλλὰ καὶ στὶς προφητείες, μαγγανείες κλπ. (Μὲ ἀνάγκασαν οἱ περιστάσεις νὰ τίς πιστεύω). Π.χ. πιστεύω ὅτι οἱ κακοτυχίες μου τῆς τελευταίας δεκαετίας ὀφείλονται στὶς κατάρεις ποὺ μοῦ ἔδωσε μία γρηῃά πόρνη, διευθύντρια τοῦ ξενοδοχείου «Ὁ Παράδεισος» (!) τοῦ Μεγάλου Πεύκου, ἕνα βράδυ, ποὺ ὡς ἀξιωματικὸς διαμένων εἰς τὸ αὐτὸ ξενοδοχεῖο, τὴν ἐπέπληξα καὶ ἔβρισα σκαιὰ ἐπειδὴ δὲν μοῦ ἔδινε κατάλληλο δωμάτιο, καὶ γιὰ κάποιον ἄλλο λόγο ποὺ δὲ θυμᾶμαι. Ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο μὲ παραμόνεψε μὲ τὰ αἵματηρὰ μάτια της, γιὰ νὰ ἐξαφανιστεῖ ἔπειτα στήν κουζίνα τοῦ ξενοδοχείου, μὲ γιόμισαν φρίκη (ἐδῶ ἀποφεύγω τὴ χρῆση τοῦ μορίου «μέ», ἀκολουθώντας τὴ συμβουλὴ σας).

Γιὰ τὸ φλέγον πρόβλημα τῆς «Πρώτης Ὑλῆς» τώρα. Ἐχω τὴν ἀδειάσειστη πεποίηση ὅτι σὰς ἐνοχλεῖ ἡ τ υ π ο γ ρ α φ ι κ ῆ της ἐμφάνιση — καὶ μόνον.

\* Τὸ γράμμα σας φέρνει ἡμερομηνία 3 Μαΐου, δράδι. Ἡμέρα δηλαδή, ποὺ ἐγὼ μετακομίζα, πνιγμένος στὸ φαριμάκι. Ποῦ νὰ τῷξεραι ὅτι στήν ἄλλη ἄκρῃ τῆς Γῆς ἕνας καλὸς φίλος μὲ θυμότανε τὴν ἴδια στιγμή καὶ μοῦ ἔγραφε!

Ἐσκόπευα νὰ σᾶς τὸ ἔγγραφο, ἀλλὰ φοβόμουν αὐτὸς πικράνω. Πράγματι, ἐνὼ εἶναι καθαρὰ τυπωμένη, καὶ δὲν συγκρίνεται μὲ ἄλλα ἐντυπα, δὲν ἔχει ἐκεῖνο τὸ «γλυκὸ» καὶ τὸ βιβλιοφιλικὸ (συγχωρῆστε μου τὴν ἔκφραση) ποὺ εἶχε τὸ ἄλλο τεύχος. Μέχρι ἐνὸς ὁρισμένου ὁρίου, αὐτὸ τὸ ἀποδίδω μᾶλλον στὸ χ α ρ τ ῖ ποὺ τὸ βρίσκω «παγερό» καὶ χωρὶς προσωπικότητα. Οἱ κομμένες σελίδες μὲ ἀποξένωσαν. Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος, μπορεῖ νὰ εἶναι καὶ τὰ χρησιμοποιηθέντα στοιχεῖα. Ἀλλὰ ρίχνω μιὰ ματιά, ἀπὸ μνήμης, γιατί εἶναι ἀνακατεμένο μὲ ἄλλα βιβλία, στὸ ὅλο τεύχος, καὶ πάλι δὲν μπορῶ νὰ πιστέψω ὁλοκληρωτικὰ ὅτι φταίνει τὰ στοιχεῖα. Πάντως «λείπει» κ α τ ι, ἢ ἐκδηλώνει τὴν π α ρ ο υ σ ῖ α του κ α τ ι, ποὺ ἀποξενώνει τὸν μανιακὸ. Καμμιά φορά, τὰ ἴδια ἀκριβῶς στοιχεῖα χρησιμοποιώντας ἕνας τυπογράφος, καὶ κατὰ τὴν ἴδια διάταξη, μπορεῖ νὰ δώσει ἄλλη προσωπικότητα σὲ ἕνα βιβλίο. Δὲν ἀποκλείεται σὲ ὅλα αὐτὰ νὰ πέφτω ἔξω. Ἐκφράζω τὴ γνώμη μου μόνο. Ἀλλὰ γιὰ νὰ πῶ ὅτι χωλαίνει ἀπὸ ἀπόφθευς ὕλης — αὐτὸ ἀδύνατο. Μᾶλλον προέρχεται ἡ διάθεσή σας αὐτὴ ἀπὸ τὸ ἀδιέξοδο ποὺ φέρνει ἡ μανία τῆς τελειοποιήσεως. Ἀπὸ τὸ «Ἐνύπνιο», ἔστειλα σὲ μερικοὺς, καὶ τὰ ἄλλα τὰ ἄφησα στὸ ἔλεος τοῦ Θεοῦ, στὰ χέρια τοῦ Τσίτσεκ, νὰ τὰ κάνει ὅτι θέλει.

Ὡς πρὸς τὰ βιβλία τώρα. Ἐχω μαζέψει τοῦ ποντιοῦ τὸ γάλα. Τὸ σπῖτι μου ἔχει μεταβληθεῖ σὲ βιβλιοθήκη. Παθαίνω κι' ἐγὼ αὐτὸν τὸν κόρο ποὺ μοῦ λέτε, ἀλλὰ ὅταν βγαίνω στὰ βιβλιοπωλεῖα (ποὺ εἶναι καὶ ἡ νόμη μου παρηγοριὰ ἐδῶ) βλέπω τίς λαχταριστὲς ἐκδόσεις, ὅχι μόνο, βέβαια, ἀπὸ ἀπόφθευς τυπογραφικῆς, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ἀπόφθευς θεμάτων, καὶ γίνομαι ἔξω φρενῶν. Κάθε ἐβδομαδὰ ἀγοράζω περὶ τὰ 3 ἢ τέσσερα βιβλία, τὰ ὁποῖα, ἐπιστρέφοντας σπῖτι, τὰ χαϊδεύω, μυρίζω, μισοδιαβάζω, κλπ. Ἀγοράζω, τὰ δύο τελευταῖα χρόνια, μόνο χαρτόδετα, ποὺ εἶναι φτηνά, καὶ οὐδέποτε πλέον παλαιὰ ἢ χρησιμοποιημένα, γιὰ νὰ μὴν μοῦ μεταδίδουν κάτι τὸ πένθιμο. Φρέσκα, μόνο φρέσκα βιβλία, παρθενικά, ποὺ νὰ μοι σφοδρᾷ ἀκόμα τὸ μελάνι καὶ τὸ χαρτί. Καὶ ἐπίσης φρέσκα, γιατί μεταδίδουν τὸ νέο πνεῦμα. Ἀπὸ τ' ἄλλο μέρος, κάτι π α λ α ῖ ες μεταφράσεις, ὅπως τῶν ἔργων τοῦ Ντοστογιέφ (ἱβσκι), τυπωμένες τελευταῖα, εἶναι ἀδύνατο νὰ μὴ με σαγήνουν. Ἐνα καλὸ ἔχουν τὰ πολλὰ αὐτὰ βιβλία : Στέκομαι τροχοπέδη στὸ γράψιμο. Ὁ νοῦς παραπαλεῖ συνεχῶς περιπλανώμενος μέσα στὸ χάος τῶν ἐκδόσεων. Ὁ ἰδεώδης συγγραφέας πρέπει νὰ ἔχει, κατὰ τὴν γνώμη μου, ἕνα ξεχωριστὸ δωμάτιο — κατὰ προτίμησιν ὑπόγειο, φίσκα στὰ βιβλία — κι' ἕνα ἄλλο, γυμνὸ, μόνο γιὰ νὰ γράφει καὶ νὰ στοχάζεται. Ἀλλὰ ἔχω καλαμάθει τόσο πολὺ μὲ τὴν ἀντίθετη ταχτική, ποὺ ὅταν μπῆκα στὸ γραφεῖο μου, σ' αὐτὸ τὸ σπῖτι, χωρὶς ἀκόμα βιβλιοθήκες, κάδρα, κλπ., νόμιζα ὅτι βρισκόμουν σὲ θάλαμο νοσοκομείου. Ἡ ἔλλειψη τῶν διαφόρων χρωμάτων ποὺ ἔχουν οἱ ράχες τῶν μοντέρνων ἐκδόσεων, με συντριψε — ἐνῶ ἐγὼ, γιὰ νὰ ἐπιζήσω, ἔχω ἀνάγκη ἀπὸ χρωματισμούς, μυρουδιές, ἀλλοτρίους εἰκόνας, κλπ., πράγματα ποὺ ἀκριβῶς στεροῦμαι στὴν ἄοση, ἄχρηστος, καὶ ἀνιαρὴ αὐτὴ χώρα. (Σκεφτεῖτε ὅτι μπορεῖτε νὰ μπητε μέσα σ' ἕνα παρθένο δάσος, ὅπως ἔκανα πέρυσι, μὲ ἑκατομμύρια δέντρα, καὶ νὰ μὴ σᾶς ἔρθει στὴ μύτη ἡ παραμικρὴ μυρουδιά.

Π ο ὕ εἴσατε π ε ὕ κ α μου ; Ποῦ εἴσατε θυμάρια μου, ρίγανές μου, ἄνθη μου, καὶ ποῦ εἶναι ἐκεῖνη ἡ φ α ρ μ α κ ῖ λ α ποὺ ἀναδίδουν ὁρισμένα δέντρα τῆς λατρευτῆς μας χώρας, καὶ ἡ ὁποία φαρμακίλα δὲν εἶναι παρὰ βάλαμο ὑγείας, πνευματικῆς καὶ σωματικῆς ; Ἐξέλασα τὸ κυριότερο : Π ο ὕ εἴσατε θάλασσές μου καὶ ξεροπόταμά μου, χεῖμαρροι, ποὺ ἔχει περιγράψει μὲ τέτοιο πάθος ὁ Πεντζίκης ; . Ποῦ νὰ τῷ ξέρα νάκοβα τὰ πόδια μου πρὶν ἔρθω ἐδῶ. Ἀλλὰ τὸ ἔκανα, ὁ δυστυχής, γιὰ νὰ φύγω τὸ ἀδιέξοδο στὸ ὅποιο βρισκόμουν. Ποιὸς ξέρει τί ἄλλα ἀδιέξοδα μὲ περιμένουν. Μόνο ἕνα θαῦμα θὰ μὲ σώσει. Ποιὸ νὰ εἶναι ἄραγε ;

“Όσο για τή λατρεία σας πρὸς τὰ σκυλιά, σᾶς ἀπαντῶ ὅτι γιὰ μένα δὲν ὑπάρχει ἰδεωδέστερο πράγμα ἀπὸ τὰ ζῶα καὶ ἐπίσης τὰ φυτὰ — μέχρι φρενοβλαβείας. Μὲ ἀηδίασαν ὅμως, φοβερὰ τὰ κολακευτικά σας λόγια περὶ μολυντηριῶν. Κυριολεκτικά, δὲν ὑπάρχει γιὰ μένα συχαμερότερο πράγμα ἀπ’ αὐτά, μὲ μόνη ἐξαίρεση τὰ φίδια, πού ἀκόμα καὶ ἡ σκέψη τους μὲ ἀηδιάζει ἀπὸ κορυφῆς μέχρι ἐνύχων. Ἰδιαίτερη συμπάθεια τρέφω γιὰ τοὺς σκύλους, γάτους, καὶ γαϊδούρια (\*). Μετὰ ἀκολουθοῦν οἱ ἀλώπεκες (γιὰ τὴ μουσουδίτσα τους κυρίως), τὰ μικρὰ βοϊδάκια, τὰ ἐλάφια (ἰδιαίτερώς αὐτά), καὶ γενικά ὅλα τὰ εὐρωπαϊκὰ ζῶα. Τὰ τροπικά ζῶα, τὰ ἀπεχθάνομαι. Τὸν κοχλία, ἐπειδὴ εἶναι γλοιώδης, τὸν ἀπεχθανόμουναι κι’ αὐτόν, μέχρι τὸ 1946, πού τὸν συνέδεσα μὲ τὸν «Κοχλία», ὁπότε καὶ ἀλλάξα ἄρδην. Ἔνα ἄλογο, μπορῶ νὰ τὸ φιλήσω στὸ στόμα, καὶ νὰ μὴ μὲ ἐνοχλήσουν τὰ σάλια του. Μπορῶ νὰ τὸ φιλήσω ἀκόμα καὶ σὲ ἄλλο, ἀκόμα συχαμερότερο, μέρος τοῦ σώματός του — τόση εἶναι ἡ ἀφοσίωσή μου στὸ ζῶο αὐτό. Φανταστεῖτε, τώρα, νὰ φιλοῦσατε στὸ στόμα ἔστω καὶ τὸν ὠραιότερο ἡθοποιὸ τῆς Γῆς! Ἀδύνατο. Ἄρα, τὰ ζῶα εἶναι ἀπείρως καλλίτερα ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους — μὲ αὐστηρὴ ἐξαίρεση τοὺς καλοὺς φίλους, στὸ ὄνομα τῶν ὁποίων ὁμνῶ. Τ ε ρ ά σ τ ι α γοητεία μπορεῖ νὰ ἐξασκήσει στὴν ὅλη μου ψυχολογία ἡ μυρουδιά κάτουρων ἢ ἀπορριμμάτων ἀλόγου πού ἀποσυντίθενται (σὲ περιβάλλον βουκολικόν — ἢ ἔστω ἀκόμα καὶ σὲ πολιτεία, ἢ κανένα παλαιοῦ τύπου χ ά ν ι κλπ.). Στὴ μακαβρία αὐτὴ πόλη, ἓνα πράγμα πού ἀπολαμβάνω εἶναι τὰ ἄλογα πού μεταφέρουν στὰ σπίτια τὸ γάλα, καὶ κάθε τόσο, στὸν ἀσφαλτοστρωμένο δρόμο, ἀφίγουν γαβαλίνες ἀπὸ τίς ὁποῖες ἀναδίδεται μιὰ ἐξαίσια εὐωδιά. Περί καταστάσεων πού θυμίζουν χάνια, ἄλογα, καὶ γενικά βουκολικὴ ἀτμόσφαιρα, ἴδε καὶ Τουργκένιεφ: Ἀναμνήσεις ἐνὸς Κυνηγοῦ, πού τὸ θεωρῶ ἴσως τὸ ὠραιότερο βιβλίον του. (Θεωρῶ ὅτι ὁ Τ (ουργκένιεφ) εἶναι ὁ κατ’ ἐξοχίαν ἐπιστήμονας-συγγραφέας. Ἀκόμα δὲν ἔχω κατορθώσει, ὅμως, νὰ τὸν ἀπολαύσω. Τὸν ἔχω βρεῖ δύσπεπτο πολ-λὲς φορές. Ἐπιμένω, ὅμως, νὰ πιστεῦω ὅτι εἶναι ὁ ἰδεώδης δάσκαλος). Γιὰ νὰ ἐπιστρέψω στὰ ζῶα, οἱ παρατηρήσεις σας ἐπὶ τοῦ κυνὸς σας μὲ ἐνθουσίασαν ἰδιαίτερα. Βρίσκετε κι’ ἐσεῖς ἀνθρώπινες ιδιότητες στὰ ζῶα (ὅπως στοὺς ἀνθρώπους βρίσκουμε ζωῶδεις). Ὁ σκύλος σας εἶχε τὴν εὐαισθησία νὰ ἐρεθίζεται ἐπαικδομητικὰ ἀπὸ τίς μυρουδιὰς τῶν ἀνθέων, καὶ νὰ ἀντιδρᾷ σὰν ἀνθρώπινο ὄν. Καὶ ἡλείπει ἀνθρώπινα ὄντα, πού σὲ τέτοιες περιστάσεις ἐκδηλώνουν τίς ἀντιδράσεις ζῶου. Ἡ περιγραφή πού κάνατε, τοῦ σκύλου σας, ὑπογραμμίζει αὐτὰ πού εἶπα παραπάνω. Εἶχαμε κάποτε ἓνα σκύλο, ὀνόματι Ρόκο, πού συμβόλιζε ὅλο τὸ ἄγχος καὶ τὴ μελαγχολία τῆς παιδικῆς μου ἡλικίας, γιατί ἦτανε κι’ αὐτὸς αἰωνίως μελαγχολικός. Ἀνῆκε στὴ ράτσα τοῦ κοινῶς ὀνομαζόμενου «κοπρόσκυλου» (καὶ αὐτὸ ἀκριβῶς ἔχει ἰδιαίτερη γοητεία γιὰ μένα). Ἐξαιτίας αὐτοῦ, τὸν εἶχαμε συνεχῶς, τὸν κακομοῖρη, παραμελημένο. Ζήτημα ἦταν ἂν τοῦ πετάγαμε ἓνα κομμάτι ψωμί ἢ κανένα κόκκαλο τὴν ἡμέρα (—πού τὰ ἀμερικάνικα σκυλιά, πού τρῶνε τὸ καταπέτασμα!) Δὲν θυμᾶμαι ποτὲ στιγμή πού νὰ μὴ ριγοῦσε ἀπὸ τὸ κρῦο, τὰτσιμπούρια, καὶ τὴν πείνα. Θυμᾶμαι, τώρα, πού, ἔχοντας πάει μένα φίλο μου περίπατο στὴν ἀκκροθαλασσιὰ τῆς Πάτρας, τὸν εἶδα νὰ περνᾷ μόνος του, ἀπὸ μακρὰ, ἀπὸ ἓνα δρομάκι, μιὰ ἀνοιξή, καὶ κυριολεκτικὰ θρηνηῶ. Ἡ μοναξιά του, ἡ ἀπελπισία του, νὰ μὴν περιγράφεται. Ἀκόμα καὶ τὸ ἀνοιξιὰτικο τοπίο, ἢ αὖρα πού σηκωνόταν ἀπὸ τὴ θάλασσα — τίποτα δὲν τοῦ πρόσφεραν. Θυμᾶμαι πού ὁ φίλος μου πού μὲ συνόδευε, ὁ Χαρίλαος, ὅταν τὸν εἶδε, μοῦ εἶπε σκυωπτικά: «Ρε Νίκο! Ὁ Ρόκος!» — σὰ νὰ μίλαγε γιὰ τὸ χειρότερο ρημάδι τῆς ζωῆς. Ὁ Ρόκος, βέβαια, οὔτε κἀν ὑποπετεύθηκε τίποτα, γιατί ἐντωμεταξὺ εἶχε ἐξαφανιστεῖ.

\* Πολλὲς φορές διαπράττουμε τὸ λάθος νὰ ἀποκαλοῦμε ἓναν ἀγενῆ ἄνθρωπο γαϊδούρι. Χωρὶς νὰ διαισθανόμαστε τί τιμὴ τοῦ περιποιούμε.

Ἐκεῖνο πού ἀπὸ τότε μὲ γιομίζει πάντοτε μὲ ἐνοχὴ καὶ μεταμέλεια, εἶναι ὅτι, ὅπως θυμᾶμαι, εἶπα κι' ἐγὼ κάτω εἰς θάρος του, ἀμέσως μετὰ τὰ λόγια τοῦ Χαρίλαου — χωρὶς νὰ ὑποπτεύομαι, τότε, ὅτι ἐν ὀλίγοις ὁ Ρόκος ἦταν τὸ σύμβολό μου. Τὸν ὀνομάζαμε, ἐπίσης, ἡλίθιο, τοῦ δέναμε κονσερβοκούτια ἀπὸ τὴν οὐρά, κλπ. Μία φορὰ πού εἶχε φάει, ὁ δυστυχής, τὴν ἀποτρόπαιη «φύλα», κανέναν ἀπὸ μᾶς δὲ βρέθηκε νὰ τὸν συμπονέσει στὶς ὥρες τῆς ἀγωνίας του. Ἐκεῖνο πού ἀκόμα ἐξακολουθεῖ νὰ μὲ γιομίζει μὲ ἀνείπωτη συγκίνησι, εἶναι ὅτι ἀντιμετώπισε τὴν τρομερὴ αὐτὴ δοκιμασία μὲ καρτερία, μὲ ἀπαράμιλλο θάρρος — χωρὶς γογγύσματα, θεατρινισμούς, κλπ. Εὐτυχῶς πού ἐπέζησε. Θυμᾶμαι πού τὸ ὄνομα «Ρόκος» εἶχε καταντήσει ὁ περίγελως τῆς κοινωνίας. Μὲ τὸ Χαρίλαο, δέ, τὸ μεγάλο αὐτὸ «ἡχητιστὴ», ὅπως ὀνομάζαμε τοὺς ἑαυτοὺς μας, κλίναμε τὸ ὄνομα κύων (δὲν χρησιμοποιοῦσαμε τὴ λέξη σκύλος, γιατί δὲν ἦταν ἡχητικὴ), ὡς ἐξῆς : ὁ κύων, τοῦ κύωνος. Οἱ κύωνες, τῶν κύωνων — ὥστε νὰ παίρνει ἡ λέξη ὅσο τὸ δυνατόν μεγαλύτερη ἡχητικὴ σημασία. Τὸ τρίχωμά του ἦταν ἀπὸ φύση τοῦ ἄσπρου, ἀλλὰ εἶχε καταντήσει κατὰμαυρο ἀπὸ τὴν λέρα. Ὅταν καμμιά φορὰ πήγαινε νὰ μυρίσει κανένα παιδί, καὶ αὐτὸ τὸν κλωτσοῦσε, ἐγὼ ἀνεχόμενα τὴν πράξη του, καὶ πῶς δὲν τὸν κλωτσοῦσα κι' ἐγώ. Ὅταν ἔμεινε κανένα ἀποφάι τῆς προκοπῆς, λέγαμε : «Πέτα το στὸ Ρόκο» — ὅχι «φύλαξέ το γιὰ τὸ Ρόκο», ἢ «νὰ τὸ δώσουμε στὸ Ρόκο», τὴ δὲ πρώτη φράση τὴ λέγαμε σὰν νὰ μᾶς ἔφταιγε σὲ τίποτα. Μὲ τὸν πρῶτο βομβαρδισμὸ τῆς Πάτρας, γενικὴ ἐξοδος τοῦ πληθυσμοῦ στὰ χωριά. Ἐμεῖς πήγαμε στὴ Μανωλάδα, (ὅπου εἶχαμε σπίτι καὶ περιουσία), ἀφοῦ ὅμως πήγαμε πρῶτα σχεδὸν μέχρι τὰ Καλάβρυτα, κυριολεκτικὰ ἀδέσποτοι — γιατί τραβήξαμε πρὸς τὰ ἐκεῖ, μὲ τὰ πόδια, ἀπλῶς ἐπειδὴ μᾶς παρέσυρε τὸ ρεῦμα τῶν ἄλλων οἰκογενειῶν. Πρὶν ἐγκαταλείψουμε τὴν Πάτρα, τὴν τελευταία στιγμὴ ἀνακαλύψαμε ὅτι ὁ Ρόκος εἶχε πάρει ὕψος ἀναμονῆς ταξιδιοῦ, ἕτοιμος νὰ μᾶς ἀκολουθήσει. Μὲ τὸν ἐπαρχιωτισμὸ πού μᾶς διακρίνει, τὸ θεωρήσαμε γελοῖο νὰ κουβαλᾶμε καὶ σκύλους κοντὰ μας (σὰν νὰ ἐπρόκειτο, δῆθεν, νὰ τὸν παίρναμε στὴν πλάτη μας ἢ σὰ νὰ πηγαίναμε σὲ δεξίωση...), ὁπότε ἐπιμείναμε ὅλοι νὰ μείνει πίσω, κλεισμένος στὴν αὐλή. Πράγμα πού ἔγινε ἔπειτα ἀπὸ μύρια βάσανα, γιατί ὁ Ρόκος ἐπέδειξε ἐπιμονὴ γαῖδουριοῦ στὴν περίπτωση αὐτή, ἀρνούμενος νὰ μείνει πίσω ἀπὸ τὴν πόρτα, πού προσπαθοῦσαμε νὰ κλείσουμε. Τοὺς γογγυσμούς του, τοὺς ἀκούγαμε ἐπὶ τρεῖς ἕως τέσσερες γωνίες, μέσα στὴν ἡσυχία πού βασιλεῦε κεῖνο τὸ μεσημέρι στὴν Πάτρα. Πού κατέληξε τὸ πράγμα (γιὰ νὰ μὴ μακρηγορῶ), πέντε ἕως ἑξῆς μῆνες μετὰ, ὁ Ρόκος αὐτός, ὁ περίγελως ὅλων, τὸ ρημάδι τῆς ζωῆς, ἦρθε στὴ Μανωλάδα μὲ τὰ π ὁ δ ἰ α καὶ μᾶς βρῆκε. Ὑπάρχει, δὲν θὰ μπορούσε νὰ βρεῖ ἕνα καμμάτι ψωμί νὰ φάει ; Ὑπάρχει, ἦρθε γιὰ μᾶς — εἰς πείσμα τῶν κακουχιῶν πού θὰ πέρασε στὸ δρόμο — καὶ τί δρόμο; τουλάχιστον θὰ περπατοῦσε 5—6 μερόνυχτα. Ἡ λέξη Ρόκος δὲν ἔχει καμμιά σχέση μὲ τὸν Ἅγιο Ρόκκο, τὸν καθολικό. Ἀπλῶς εἶναι παρασθορὰ ἐλληνικῆς λέξης ἢ φράσης, πού εἶναι ἀδύνατο νὰ ἐντοπίσω, παρ' ὅλο πού ἔτσι συνέβη. Ὅπως, π.χ. ἕνα γάτο τὸν εἶχα ὀνομάσει Κοτσάκο. Τὶ δουλεῖα ἔχει τὸ ἐπώνυμο αὐτό ; Μιὰ μέρα, ὅταν ἦταν μικρός, καὶ ἔπαιζα μαζί του, τοῦ εἶπα : «Θὰ σὲ σκοτώσω» — χαϊδευτικά. Τὸ «σκοτώσω» τὸ ἔκανα ἔπειτα «κοτώσω», μὲ τὴν παιδικὴ διάλεκτο, καὶ ἔτσι ἐξελίχθηκε τὸ ὄνομά του.

Ἄλλες παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν ζώων :

— Δὲν ὑπάρχει γιὰ μένα ἰδεωδέστερο παράδειγμα ξεγνοιασιάς καὶ ἐλευθερίας κινήσεων ἀπὸ τὸ σκύλο ἐκεῖνο πού «κοπροσκυλάει», γυρίζοντας δεξιὰ-ἀριστερὰ ἀδέσποτος, μὲ ἕνα χαμπερές καὶ ζαμανφουτίστικο ὕψος, μυρίζοντας τὸν ἀέρα ἢ διάφορα σκουπίδια, κλπ. — ὅχι μὲ ἀντικειμενικὸ σκοπὸ νὰ βρεῖ νὰ φάει, ἀλλὰ ἀπὸ ἀφηρημάδα, ἢ ἐπειδὴ δὲν ξέρει τί ἄλλο νὰ κάνει. Ἀκόμα ἰδεωδέστερο εἶναι αὐ-

τὸ δταν συμβαίνει "Ανοιξη, σὲ κανέναν ἀγροτικό δρόμο. Παρατηρῶ ὅτι ὅποτε ἀντίκρισα τέτοιο θέαμα ξεράθηκα κυριολεκτικά στὰ γέλοια. Τοὺς ἐπαγγελματικούς σκύλους, τοὺς ἀντιπαθῶ.

Εἰς τὸ ἐρχόμενον :

Η ΙΣΤΟΡΙΑ ΕΝΟΣ ΗΜΕΡΩΜΕΝΟΥ ΑΓΡΙΟΓΑΤΟΥ  
ΕΞ ΑΙΓΥΠΤΟΥ  
ΚΑΙ ΠΩΣ ΕΠΕΣΤΡΕΨΕΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΠΡΟΤΕΡΑΝ ΤΟΥ  
ΚΑΤΑΣΤΑΣΙΝ (ΤΗΝ ΑΓΡΙΑΝ)

ὑπὸ  
ἐνὸς Φυσιολάτρου καὶ Ζωοφίλου

Εἰς τὸ ἐρχόμενον  
Μὲ φιλικὰ αἰσθήματα  
Ν. Καχτίτσης

(l' animal féroce de la Littérature grecque)

Υ. Ρ. \* Τὸ ὅτι σᾶς γράφω, δὲν σημαίνει ὅτι δεσμεύεσθε κατὰ τίποτα, καὶ ὅτι εἴσθε ὑποχρεωμένοι νὰ μοῦ γράφετε κι' ἐσεῖς. Τὸ οἰκονομικὸ μέλλον, ἀδέδαιον. Οἱ μελαγχολίες μου εἶναι ὀξύτατης μορφῆς. Δὲν ὑπάρχει τίποτα πιά νὰ μὲ συγκινεῖ, ἢ πού νὰ μοῦ δίνει τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ ἔρθουν καὶ καλλίτερες ἡμέρες. Περιμένω ἀπὸ τὸ Saskatchewan ἓνα φίλο μου ψυχίατρο, φίλο ἀπὸ μικρὰ παιδιὰ, πού θὰ καθίσει ἐδῶ 2 ἐβδομάδες.

## 15

ΓΡΑΜΜΑ ΣΤΗΝ ΑΜΑΛΙΑ ΚΑΧΤΙΤΣΗ

3 Ἰανουαρίου 1967

Πολυαγαπητὴ μου ἀδερφή Ἀμαλία, ΧΡΟΝΙΑ ΠΟΛΛΑ, ΥΓΕΙΑ ΚΑΙ ΧΑΡΑ

Λυπᾶμαι γι' αὐτὴ τὴ καθυστέρηση (γιὰ μιά ἀκόμη φορά!) ἀλλὰ σᾶς διαβεβαιώνουμε πὼς δὲν ἦταν ἐπειδὴ σᾶς ξεχάσαμε, παρὰ ἦταν οἱ διάφορες καθημερινότητες, ὁ Θωμᾶς, τὸ «ἄλλο» ζήτημα, καὶ τὸ γεγονὸς ὅτι οἱ δικαστικοὶ καὶ μόνον μοῦ πῆραν μέρες ὁλόκληρες γιὰ νὰ ξεμπερδέψω — μὲ τὴς Χριστουγεννιάτικες κάρτες! — οἱ ὁποῖες ἦταν κάπου 100 τὸν ἀριθμόν. Θὰ μοῦ πεῖς : Μία κάρτα ἀκόμα δὲν πείραζε. Τὸ ξέρω. Ἀλλὰ κάτι τὸ ἓνα κάτι τὸ ἄλλο, φεύγει ὁ καιρὸς καὶ ἡ ὄρεξη μαζί. Διάφοροι γνωστοὶ ἐδῶ, μᾶς στείλανε τουλάχιστον 50 κάρτες — ἀλλὰ δὲ στείλαμε οὔτε μία σ' αὐτούς. Ἀλλὰ γιὰ νὰ ἴδεις τί τυπικοὶ καὶ εὐγενικοὶ εἶναι ὀρισμένοι ἄνθρωποι ἐδῶ, σοῦ λέω ὅτι σχεδὸν ὅλοι οἱ δικαστὲς μοῦ ἀπαντήσανε, καὶ μερικοὶ φτάσανε στὸ σημεῖο νὰ μοῦ στείλουνε γράμματα ὁλόκληρα. Εἰδικότερα ἓνας, στὸν ὁποῖο ἔγραψα ὥραϊα λόγια γιὰ τὸ ἀξίζουμε μὲ τὸ παραπάνω, (γιὰ τὴ πρόκειται, ὅχι μόνον γιὰ δικαστὴ περιοπῆς, ἀλλὰ καὶ γιὰ ἄνθρωπο μὲ ἀνώτερα αἰσθήματα), μοῦ ἔγραψε ὅτι «δὲν τοῦ ἀξίζουν τὰ ἁμάρτια λόγια πού τοῦ ἔγραψα, γιὰτὶ εἶναι ἓνας κοινὸς ἄνθρωπος, κ.λ.π. κ.λ.π.!!

Σὲ σκλαβώνουν ἢ δὲ σὲ σκλαβώνουν κάτι τέτοιοι ἄνθρωποι; Ἡἕρα καὶ στὸ χωριό μου τέτοια!! Τελευταία, ἔπειτα ἀπὸ μιά κακοθήτῃ ἐνέργεια ἐνὸς Ρουμάνου τὴν καταγωγὴν, ἐπέρασα μερικὲς πικρὲς στιγμές. Ἀλλὰ σὲ ζήτημα ὥρῶν ξεσηκώθηκαν οἱ δικαστὲς ὅλοι καὶ εἶπαν τὰ καλλίτερα λόγια γιὰ τὸ ἦθος μου, τὴν πολυμάθειά μου, κ.λ.π. Εἰδικότερα, ἓνας γεροντάκος — ὁ ὁποῖος κάθε πρωὶ μὲ κυνηγάει στὸ δρόμο γιὰ νὰ μοῦ πεῖ καλημέρα — ἔβγαλε ὁλόκληρο λόγο ἐνώπιον π λ ἡ-